

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ СТРАТЕГІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

***Анотація.** В статті висвітлено основні аспекти доктрини національної безпеки України, спрямованої на збереження суверенності та ідентичності. Підкреслюється значення Стратегії національної безпеки для захисту національних інтересів та забезпечення умов економічного зростання.*

Ключові слова: геоекономіка, геополітика, суверенність, державність, національна безпека.

***Аннотация.** В статье освещены основные аспекты доктрины национальной безопасности Украины, направленной на сохранение суверенности и идентичности. Подчеркивается значение Стратегии национальной безопасности для защиты национальных интересов и обеспечения условий экономического роста.*

Ключевые слова: геоекономика, геополитика, суверенность, государственность, национальная безопасность.

***Annotation.** This article considers the main aspects of the doctrine of national security of Ukraine directed at preserving the sovereignty and identity. The importance of National security strategy for protection of national interests and ensuring economic growth is underlined.*

Keywords: geoeconomics, geopolitics, sovereignty, statehood, national security.

В сучасних умовах переходу від епохи геополітики до геоекономіки геоекономічна парадигма поставила під сумнів питання спроможності доктрини національних інтересів, що панувала в епоху геополітики. Сутність цієї доктрини полягала в тому, що кожна держава і відповідно нація як суверен цієї держави, в якості пріоритету реалізує, просуває і захищає національні інтереси. В епоху геополітики і національних держав національний інтерес полягав в єдності або поєднанні інтересів національного капіталу, соціальних інтересів, пов'язаних, перш за все, із забезпеченням внутрішньої рівноваги, стійкості, збереження ідентичності, традицій та збереження суверенності як основи своєї державності, захисту державної безпеки в політичній, військовій та економічній галузях. Таким чином, в якості пріоритету формулювався на рівні економічних, політичних і соціальних пріоритетів захист та експансія свого і тільки свого національного інтересу.

В нову епоху – епоху геоекономіки – на перше місце виступили як просторові характеристики, так і, перш за все, технологічні статуси і профілі з глобальною технологічною ієрархією, та відповідно – соціокультурна організація соціуму як нова конкурентна перевага. Таким чином, сучасний світ – це світ об'єднаної економіки, що організована за принципом національної державності, встановленої системи розподілу праці, формули міжнародного права, як регулятора, і в основі розвитку якого був технічний проект як основа конкуренції. Саме тому проблема спроможності національної держави до сталого та, найголовніше, поступального розвитку є сьогодні особливо актуальною.

У цьому відношенні стратегія національної безпеки є ключовим документом стратегічного планування у сфері національної безпеки.

Перша Стратегія національної безпеки була розроблена в Сполучених Штатах Америки у 1947 році ще за часів «холодної війни» після ухвалення Закону США «Про національну безпеку».

Після розпаду СРСР американський підхід до національної безпеки був поширений не лише в країнах колишнього вільного світу, але і в державах, які входили до Організації Варшавського договору.

На початку XXI сторіччя стратегії національної безпеки як офіційні державні документи були затверджені у Великій Британії та багатьох інших країнах Європи. У Франції і Німеччині роль таких документів виконують відповідні Білі книги, що видаються урядами.

У 2009 році нова редакція Стратегії національної безпеки була схвалена в Російській Федерації, а у 2010 році в черговий раз оновили свої Стратегії Сполучені Штати і Велика Британія.

Як відомо, Стратегія національної безпеки (далі Стратегія) в загальних рисах є документом, що містить систему поглядів керівництва держави на сучасні особливості міжнародної ситуації, місце

своєї країни у світі і регіоні, ключові національні інтереси, актуальні загрози безпеці, а також основні напрями і завдання державної політики національної безпеки. Слід зазначити, що в демократичних країнах зі зміною влади кожного разу розробляється і нова Стратегія національної безпеки. При цьому необхідність оновлення стратегії національної безпеки зумовлена не лише приходом нової влади, а й змінами, що відбулися у світі. Як правило, Стратегія періодично уточнюється, виходячи з актуального стану міжнародної і національної безпеки, а також нових пріоритетів державної політики.

Правовим підґрунтям для розробки Стратегії національної безпеки України є закони України «Про основи національної безпеки України», а також «Про організацію оборонного планування», в яких цей документ згадується безпосередньо. Так, у Законі України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року зазначено: «Стратегія національної безпеки України є документом, обов'язковим для виконання» [1].

В Законі України «Про організацію оборонного планування» 2003 року визначено, що «Стратегія національної безпеки України є основою для комплексного планування діяльності органів державної влади у сфері оборони і національної безпеки...». При цьому в законі зазначено, що «Президент України, звертаючись до Верховної Ради України з посланням про внутрішнє і зовнішнє становище України, визначає, серед іншого, Стратегію національної безпеки України та подає, при необхідності, пропозиції про зміни до чинних законів з питань національної безпеки і оборони» [2].

Враховуючи зміни, що відбуваються в країні та світі, Національний інститут стратегічних досліджень за дорученням Президента України підготував проект нової редакції Стратегії національної безпеки України.

Принциповою новацією цього документу є переорієнтація діяльності органів державної влади на неухильний захист національних інтересів, серед яких пріоритетним є захист прав і свобод людини та громадянина, на ефективну протидію загрозам національній безпеці України та адаптацію України до викликів сучасності.

Проект нової редакції Стратегії національної безпеки України має наступну структуру:

- загальні положення;
- принципи захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави;
- безпекове середовище та актуальні загрози національним інтересам і національній безпеці України;
- стратегічні цілі та ключові завдання політики національної безпеки;
- система забезпечення національної безпеки;
- етапи реалізації стратегії;
- заключні положення.

Ця структура суттєво відрізняється від структури чинної Стратегії національної безпеки України 2007 року і, на думку розробників, більш чітко розкриває основний зміст цього документа.

Нова редакція Стратегії національної безпеки України містить чітке формулювання життєво важливих національних інтересів.

Слід підкреслити, що йдеться не про пріоритети національних інтересів, як це сформульовано в чинному законодавстві, а саме про національні інтереси, яких і за теорією, і за практикою не може бути багато. У цьому проекті визначено 5 ключових національних інтересів, які є базою для напрацювання системи більш реалістичних цілей:

- утвердження конституційних прав і свобод людини і громадянина, створення умов для вільного розвитку людини, реалізації її творчого потенціалу через різноманіття форм суспільної організації;
- захист державного суверенітету України, її територіальної цілісності, недоторканності державного кордону;
- створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки та забезпечення зростання рівня життя і добробуту населення;
- гарантування безпечних умов життєдіяльності населення, захисту і відновлення навколишнього природного середовища;
- збереження і розвиток духовних і культурних цінностей українського суспільства, зміцнення його ідентичності на засадах етнокультурної різноманітності.

Проект Стратегії також містить ґрунтовний аналіз змін у середовищі безпеки, він структурований за рівнями і джерелами загроз, враховує сучасні тенденції світового розвитку.

Дуже важливими напрямиами нової Стратегії є детально розроблений зовнішньополітичний аспект, який у діючій редакції Стратегії 2007 року викладений дуже загально і поверхнево.

У цьому контексті слід зазначити, що, відповідно до настанов Президента України, нова Стратегія передбачає економізацію зовнішніх зносин, збалансоване і прагматичне міжнародне співробітництво. В документі здійснено спробу розкрити та адаптувати потенціал позаблокової політики. Чітко визначено три основні напрями стратегічного партнерства України: Європейський Союз, Російська Федерація, Сполучені Штати Америки. В документі також підкреслюється необхідність розширення співпраці України з новими центрами економічного зростання.

Серед завдань національного сектору безпеки також має бути присутнє положення щодо участі України в діяльності міжнародних сил безпеки. Це, разом з тим, зовсім не означає, що Україна має орієнтуватися виключно на обрати якийсь конкретний військовий союз / альянс і співпрацювати тільки з ним. Головним в цьому плані є те, що Україна повинна опанувати інструментарій колективних дій в залежності від співвідношення своїх інтересів та можливостей. Тому в сучасних умовах, за таких обставин політика позаблоковості видається більш гнучкою та ефективною.

У новій редакції Стратегії значну увагу приділено питанням реформування сектору безпеки і оборони, впровадження загальноєвропейських норм та принципів його функціонування, а також загальноєвропейських норм і стандартів цивільно-військових відносин, побудови органів безпеки, розвідувальних і правоохоронних органів.

Вперше в нормативно-правовому документі сектор безпеки і оборони визначається як системне ціле. Визначено також пріоритет розвитку правоохоронних і спеціальних органів як структур, що забезпечують реалізацію прав і свобод людини та громадянина.

Також важливим є європейське розуміння інформаційної безпеки, тобто безпеки захисту інформації, безпеки інформаційних ресурсів і віднесення проблеми засобів масової інформації у функціонуванні інформаційного поля до проблем політичної безпеки. Це є суттєвою новацією і відповідає світовим нормам і традиціям.

Також важливим моментом є врахування наслідків світової фінансово-економічної кризи та системи антикризових заходів, а також положення Програми економічних і політичних реформ «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», запропонованої Президентом України В.Януковичем.

Принциповим моментом є те, що даний проект Стратегії, на відміну від чинної її редакції, розглядається не як стратегія розвитку країни, а саме як стратегія забезпечення національної безпеки. Тобто метою документа є не тільки забезпечення економічного зростання, а і створення для цього безпечних умов.

Окремо доцільно було б зупинитися на організаційних аспектах проекту Стратегії національної безпеки України. Йдеться про систему забезпечення або управління національною безпекою. Такий розділ містився і у попередній Стратегії 2007 року, але він був коротким і дещо декларативним.

У запропонованому проекті Стратегії даний розділ є більш конкретизованим, містить етапи реалізації Стратегії та складається з таких елементів:

- реформування системи управління національною безпекою і його напрями;
- формування сектору безпеки і оборони як цілісної системи (таке положення в Стратегії 2007 року відсутнє);
- конкретні напрями розвитку системи демократичного цивільного контролю за сектором безпеки і оборони;
- ресурсне забезпечення національної безпеки (при цьому зазначено, що обов'язковим є врахування в Державному бюджеті видатків на забезпечення реалізації визначених Стратегією завдань фінансовими, інтелектуально-кадровими, матеріально-технічними, інформаційними та іншими необхідними ресурсами);
- принципи та механізми державного і громадського контролю за реалізацією Стратегії.

Таким чином, проект нової Стратегії містить цілісний погляд на систему управління національною безпекою, конкретні напрями і завдання щодо її реорганізації, визначає фінансування заходів із забезпечення національної безпеки як один з головних пріоритетів бюджетної політики.

Зазначений проект встановлює три етапи реалізації Стратегії. Перший етап – 2012 рік, другий етап - 2013-2014 роки і третій – 2015-і наступні роки.

Запропоновано також суттєво новий процес підготовки проекту Стратегії, який включає:

- детальне опрацювання з фахівцями центральних органів виконавчої влади, зокрема Міністерства закордонних справ, Міністерства внутрішніх справ, Служби зовнішньої розвідки України, Служби безпеки України, Секретаріату Кабінету Міністрів України та інших органів державної влади;
- залучення незалежних експертів із провідних аналітичних центрів;

— поетапне обговорення проекту на рівні експертів до винесення його на публічне обговорення із залученням провідних фахівців із країн Європейського Союзу, Сполучених Штатів Америки та Російської Федерації.

Ухвалення нової редакції Стратегії національної безпеки України стане свідченням розуміння керівництвом держави важливості вирішення проблем національної безпеки, послідовності державної політики, спрямованої на європейську інтеграцію, утвердження демократичних цінностей, ефективного захисту прав і свобод громадян, забезпечення дієздатності державних інститутів.

Вищевикладене дозволяє зробити наступні висновки:

1. Сучасний світ є світом об'єднаної економіки, що організована за принципом національної державності, встановленої системи розподілу праці, пріоритету міжнародного права. При цьому особливої актуальності набуває необхідність стратегічного планування поступу держави в сфері безпеки.

2. Стратегія національної безпеки будь-якої держави є ключовим документом, спрямованим на забезпечення національної безпеки та створення безпечних умов для економічного зростання.

3. Запропонований проект нової редакції Стратегії національної безпеки України містить чітке формулювання життєво важливих національних інтересів держави, передбачає економізацію зовнішніх зносин, а також збалансоване і прагматичне міжнародне співробітництво. Документ в цілому представляє собою цілісний погляд на систему управління національною безпекою України, конкретні напрями і завдання щодо її реорганізації, визначає фінансування заходів із забезпечення національної безпеки як один з головних пріоритетів бюджетної політики.

Посилання

1. Закон України «Про основи національної безпеки України» // Відомості Верховної Ради України, 2003, № 39, ст.351, <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/annot/964-15>.

2. Закон України «Про організацію оборонного планування» // Відомості Верховної Ради України, 2005, N 4, ст.97, <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2198-15>.